

UOT: 576.893.192.1

Bildirçinlərin assosiativ invaziyalarının müalicəsində kəklikotu (*Thymus serpyllum*) və acı bibərin (*Capsicum annuum*) quşların bəzi biokimyəvi göstəricilərinə təsiri

Məmmədova F.Z., Əhmədov E.İ., Həsənova J.V., İsmayılzadə S.E., Səmədova S.O., *Rüstəmov A.O.

AMEA Zoologiya institutu

*Azərbaycan Dövlət Pədoqoji Universiteti

Bildirçinlərin assosiativ invaziyalarının tərkibində efir yağları olan kəklikotu (Thymus serpyllum) və tərkibində alkaloidlər olan acı bibər (Capsicum annuum) ilə müalicəsi zamanı kəklikotunun veqetativ və generativ orqanlarından toplanmış yaş kütləsinin qurudulmasından sonra alınan ekstraktından hazırlanmış 0,05%-li məhlulunun antieimerioz təsirə malik olduğu müəyyən edilmişdir. Kəklikotunun 0,05%-li dozası bildirçinlərdə assosiativ invaziyalarının (Eimeria+helminth+hemosporidi) müalicəsi zamanı qanda leykositlərin, eritrositlərin və hemoqlobinin miqdarının normaya qayıtmasına səbəb olur.

Giriş

Koksidilər XIX əsrin ikinci yarısından öyrənilməyə başlanmış, müasir dövrə qədər onurğalı və onurğasız heyvanlarda, o cümlədən insanda yüzlərlə növ koksidi aşkar edilmişdir. Bu səbəbdən də bu problem aktual olaraq qalır və problemin həlli ilə zooloqlar, bioloqlar, həkimlər və baytar həkimləri məşğul olurlar.

Son illərə qədər koksidi əleyhinə kimyəvi dərmanlardan istifadə quşçuluq təsərrüfatlarının inkişaf etdirilməsində əsas vasitə olmuşdur. Bu məqsədlə istifadə edilən preparatların əksəriyyəti sintetik olub, istehsalı baha başa gəlir, yüksək toksikliyə malikdir və orqanizmdə toplanaraq müxtəlif fəsadların meydana çıxmasına səbəb olmaqla orqanizmin immunosuppressiv vəziyyətinə təsir göstərir, quş məhsullarının və ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olur [9].

Bitkilərinin quşların koksidiozunun müalicəsində tətbiqi və onların orqanizmdə mübadilə proseslərinə təsirinin öyrənilməsinə həsr edilən tədqiqat işlərinin sayı kifayət qədər olmasına baxmayaraq, hələ də onlardan quşçuluq təsərrüfatlarında geniş istifadə olunmur [18, 19, 20, 7].

Bitkilərdə bir neçə qrup aktiv maddələrin, alkaloidlər, qlikozidlər, taninlər, saponinlər, flavonidlər, vitaminlər, yağ və efir turşuları, müxtəlif üzvü turşular, mikroelementlər və s. olduğu məlumdur. Qeyd edilənlər ilə yanaşı bitkilərin tərkibində elə aktiv komponentlər vardır ki, onların təsir

mexanizmi hələ məlum deyil.

Bu baxımdan quşçuluq təsərrüfatlarına insan sağlamlığına zərər verməyən, parazitlərin təsiri nəticəsində yaranan bir çox problemləri həll edən, heyvanların və quşların çəki artımına səbəb olan yemdən istifadəni artıran bitkilərdən əldə edilən üzvü turşuların [17, 5], bioloji aktiv maddələrin [14, 16], bitki ekstraktlarının [15, 13, 6], efir yağlarının və mikroorqanizmlərdən alınan probiotiklərin, prebiotiklərin [8, 12] və s. quş və heyvanların yetişdirilməsində alternativ yem əlavəsi kimi istifadəsi təklif edilir. Respublikanın florası, tərkibində efir yağları və alkaloidlər olan bitki növləri ilə zəngin olduğundan belə bitkilərin quşların koksidioz xəstəliklərinin müalicəsində və parazitlərin maddələr mübadiləsinə təsirinin öyrənilməsi zəruridir.

Quşlarda qarışıq invaziya - hemosporidioz və koksidioz invaziyalarının öyrənilməsi də son dərəcə vacib olan məsələlərdən biridir. Çünki təbii şəraitdə heyvanlar və quşlar eyni zamanda iki daha artıq parazit növü ilə yoluxur və invaziya proseslərini daha da kəskinləşdirir, orqanizmin müdafiə reaksiyasının zəifləməsinə səbəb olur, nəticədə ayrı-ayrı parazitlərinin inkişafının qarşısını ala bilmir [10].

Beləliklə, ev quşlarının koksidiozu üzrə ədəbiyyat məlumatlarının təhlili göstərir ki, protozoy xəstəliklər quşçuluq təsərrüfatlarına iqtisadi zərər vurmaqda davam edir və bu mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemin həlli hərtərəfli və məqsədyönlü aparılan tədqiqatların nəticələri əsasında mümkündür.

İşin məqsədi biokimyəvi və parazitoloji metodları tətbiq etməklə bildirçin cücələrinin müalicəsində istifadə edilən kəklikotu (*Thymus serpyllum*) və acı bibər (*Capsicum annuum*) bitkilərinin antieimerioz təsirə malik olmasını müəyyənləşdirməkdir.

Material və metodika

Tədqiqatlar AMEA Zoologiya institutu Protozoologiya laboratoriyasında yerinə yetirilmişdir. Təcrübələrdə istifadə edilən bildirçin cücələri təcrid olunmuş otaqlarda dəmir qəfəslərdə 1-20 günlüyə qədər saxlanılmışdır. Cücələrin spontan yoluxmasının qarşısını almaq üçün su və yem qabları mexaniki təmizləmədən sonra, qaynaq lampasının alovu vasitəsilə dezinvaziya edilmişdir. Bütün qrupdan olan cücələr üçün saxlama şəraiti, optimal temperatur və rütubət eyni olmuşdur. Bildircinlər 4 qrupa bölünmüşdür. I qrup – kontrol, II qrup -yoluxmuş cücələr, III qrup -yoluxdurulub *T. serpyllum* ilə müalicə edilən cücələr, IV qrup -yoluxdurulub *C. annuum* ilə müalicə edilən cücələr. Hər qrupda 25 cücə olmuşdur. Cücələr tərkibində koksidiostatik və antibiotik preparatlar olmayan standart kombinə olunan yemlə qidalandırılmışdır. Təcrübələrdə istifadə edilən *E.bateri*-nin ilkin

kulturaları eimeriozdan ölüm faizi yüksək olan təsərrüfatlardan toplanılmışdır. Toplanan *E.bateri* oosistaları steril 4-15 günlük cücələr üzərində çoxaldılmışdır. Yoluxdurma oral üsulla parazitin 50000 sporlaşmış oosistalarını cücələrin çinədanına pipetka vasitəsilə daxil etməklə yerinə yetirilmişdir.

Cücələrin müalicəsində kəklikotu (*Thymus serpyllum*) və acı bibərin (*Capsicum annuum*) vegetativ və generativ orqanlarının toplanmış yaş kütlənin qurudulmasından sonra hazırlanmış ekstraktın 0,05%-li məhlulundan istifadə edilmişdir. Kəklikotu və acı bibər ekstraktlarını cücələrin qablarına əlavə edilməsinə yoluxdurmadan 1 sutka sonra başlanılmış və invaziyanın sonuna kimi davam etdirilmişdir.

Bildirçin cücələrinin qan parazitlərinin təyini üçün onların qanad altı venasından götürülən qan nümunələrindən hazırlanan yaxmalar Romanovski-Qimza metodu, azur-eozin boyağı ilə boyanılaraq Axio Scope Al (Carl Zeiss Jena) mikroskopun böyük böyüdücüsü (x 100) altında tədqiq edilmişdir.

Qan zərdabında ümumi zülalın miqdarı Lorwy et al. [3], zülalların fraksiyalara ayrılması poliakrilamid gel elektroforez metodu ilə [4,11], aspartataminotransferaza (AST-EC.2.6.1.1.) və alaninaminotransferazın (ALT - EC.2.6.1.2.) aktivliyi V.Q. Kolb və Kamışnikova [2] görə təyin edilmişdir.

Cücələrin nazik bağırsağında qələvi fosfatazanın (EC-3.1.3.1) aktivliyini müəyyən etmək məqsədilə dekapitasiya invaziyanın gedişinə uyğun olaraq aparılmışdır. Kontrol cücələr də bu günlərə uyğun olaraq dekapitasiya edilmişdir. Təcrübə materialı dekapitasiyadan həməən an sonra nazik bağırsaqdan götürülən qasıntı olmuşdur. Qələvi fosfatazanın aktivliyi Alkaline Phosphatase Colorimetric Assay Kit vasitəsilə təyin edilmişdir. Alınan göstəricilər mmol/l ilə ifadə edilmişdir.

Eritrositlərin və leykositlərin sayı, hemoglobinin miqdarı hemotologiyada qəbul edilmiş ümumi üsullarla [1] təyin edilmişdir.

Alınan nəticələrin statistik işlənilməsində IBM SPSS Statistics v.20 proqramından istifadə edilmiş, $P \leq 0,05$ olduqda alınan nəticələrin statistik dürüst olduğu qəbul edilmişdir.

Nəticələr və onların müzakirəsi

Helminthozlarda koksidiozlar kimi, ev quşları arasında geniş yayılaraq, quşçuluğun inkişafına mənfi təsir göstərən faktorlardan biri olub respublikamızın iqtisadiyyatına böyük ziyan vurur. Eimeriozlarla helminthozların assosiativ invaziyaalarını öyrənmək böyük maraq doğurur. Quşlarda helminthlərlə assosiasiyada koksidilərin invaziyası aşkar olunmuşdur. Bildirçinlərdə təsadüf edilən *Acanthocephala* sp. (Meyer, 1931) növü, trematodlar sinfinin *Choanotaenia infundibulum* (Bloch, 1779) növü, nematodlardan *Subulura brumpti* (Lopez, Neyra, 1922), *Ascaridia galli* (Schrank, 1788)

helmintrləri *E.bateri* ilə qarışıq invaziyalarda tədqiq edilmişdir. Koksidi və helminlə yoluxan bildirçin cüclərin qanında *Leucocytozoon* və *Plasmodium* aşkar edilmişdir.

Floramızda olan bitkilərin assosiativ invaziyaları müalicə məqsədi ilə tədqiq etməyi böyük maraq doğurur. Bu məqsəd ilə kəklikotu və acı bibər ekstraktlarının bu invaziyalara təsiri öyrənilmişdir. Assotiativ invaziyalar (koksidi +helmin +hemosporidi) və onun müalicəsi zamanı bildirçinlərin qanının morfoloji və biokimyəvi göstəricilərinin dinamikasında baş dəyişikliklər haqqında məlumatlar cədvəl 1-də verilir.

Cədvəl 1-də verilən məlumatlardan məlum olur ki, sağlam bildirçinlərin yaşından asılı olaraq qanda ümumi zülalın, albumin və qlobulinlərin miqdarı artır. Belə bir artım eritrositlərin sayında və hemoqlobinin miqdarında da müşahidə olunur. Leykositlərin sayı isə eritrositlərin sayının əksinə olaraq azalır. Məsələn, 4-günlük cüclərdə leykositlərin sayı $31,51 \times 10^9/L$ təşkil edirsə, 14 günlük cüclərdə eritrositlərin sayı $31,16 \times 10^9/L$ azalır. Qanda ALT, AST və -nin aktivliyi də yaşla əlaqədar olaraq artır. Assotiativ invaziya zamanı ümumi zülalın, albuminlərin və qlobulinlərin miqdarı kontrolla müqayisədə azalır. Eritrositlərin sayı invaziyanın 10-cu günü azalır və $1,57 \times 10^{12}/L$ təşkil edir. Qanda ALT, AST və -nin aktivliyi aşağı düşür.

Kəklikotunun (*T.serpyllum*) bildirçinlərin assosiativ invaziyalarının müalicəsində sahibin qanının morfoloji və biokimyəvi göstəricilərinə - zülal mübadiləsinə, transaminaza və fosfatazaların aktivliyinə təsiri öyrənilmişdir.

Müəyyən edilmişdir ki, kəklikotu (*Thymus serpyllum*) xəstəlik zamanı qanın qeyd edilən biokimyəvi göstəricilərdə baş verən dəyişkənlikləri fizioloji norma səviyyəsində saxlaya bilər.

Kəklikotu ilə müalicə olunan bildirçinlərin qanında invaziyanın ilk günləri ümumi zülal, albumin və qlobulinlərin miqdarında kontrolla müqayisədə azalma müşahidə olunur. İnvaziyanın 14-cu günü ümumi zülal, qlobulinlərin və albuminlərin miqdarı normaya qayıdır. Leykositlərin sayında kontrolla müqayisədə statistik dürüst dəyişiklər baş vermir. Hemoqlobinin miqdarında isə statistik dürüst azalma invaziyanın 4 və 7-ci günləri baş verir. İnvaziyanın bu günlərin parazitinin şizooniya dövrünə təsadüf edir. Məhz invaziyanın bu günləri cüclər arasında bağırsağın tamlığının pozulması nəticəsində qan itirmə hallarının baş verməsi hemoqlobinin miqdarının azalmasına səbəb olur. İnvaziyanın 14-cu günü hemoqlobinin miqdarı normaya qayıdır. Qanda koksidiozun təsirindən ALT və AST fermentlərinin aktivliyində azalma müşahidə edilir. Tədqiq edilən bu fermentlərin aktivliyi invaziyanın sonunda normaya qayıdır.

Cədvəl 1

**Assosiativ invaziyalarının müalicəsində kəklikotu (*Thymus serpyllum*)
və acı bibər (*Capsicum annuum*) ekstraktının bildirçinlərin bəzi
biokimyəvi göstəricilərinə təsiri**

	AST, mkmol/L	ALT, mkmol/L	Hemoqlobin, q/L	Leykosit, 10 ⁹ /L	Eritrosit, 10 ¹² /L	Qlobulin, q%	Albumin, q%	Ümumizülal, q%	Göstərici	Quşların yaşı, günlə															
										4				7				10				14			
										Grup				Grup				Grup				Grup			
										I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
2,20±0,02	2,20±0,02	0,04±0,01	83,0±0,06	31,51±0,21	1,52±0,01	1,36±0,13	0,88±0,21	2,24±0,03																	
2,08±0,02 ³	2,08±0,02 ³	0,03±0,02 ¹	82,88±0,03 ²	31,88±0,02 ²	1,54±0,01	0,89±0,04 ¹	0,60±0,20 ¹	1,49±0,05 ²																	
2,19±0,2 ²	2,19±0,2 ²	0,03±0,01 ¹	82,89 ±0,04	31,52±0,01	1,52±0,02	1,29±0,06 ¹	0,76±0,20 ¹	2,15±0,03 ²																	
2,03±0,1 ²	2,03±0,1 ²	0,05±0,02 ¹	81,95±0,04 ²	31,92±0,03 ²	1,53±0,02	0,92±0,06 ¹	0,62±0,20 ¹	1,54±0,02 ²																	
2,09±0,04	2,09±0,04	0,05±0,03	81,62±0,07	20,35±0,22	1,59±0,12	1,46±0,07	0,93±0,12	2,39±0,03																	
3,11±0,01 ³	3,11±0,01 ³	0,03±0,02 ³	80,78±0,05 ²	22,43±0,04 ²	1,60±0,03 ²	1,14±0,11 ¹	0,49±0,32 ¹	1,63±0,041 ¹																	
2,18±0,04 ²	2,18±0,04 ²	0,04±0,01 ³	81,55±0,03 ³	20,32±0,02 ²	1,55±0,01 ²	1,39±0,12 ¹	0,89±0,41 ¹	2,33±0,41 ¹																	
2,09 ±0,02 ³	2,09 ±0,02 ³	0,04±0,02 ³	80,70±0,01 ²	21,00±0,02 ²	21,00±0,02 ²	1,14±0,11 ¹	0,46±0,42 ¹	1,60±0,41 ¹																	
2,38±0,01	2,38±0,01	0,05±0,01	82,80±0,03	27,39±0,04	1,63±0,02	1,50±0,12	1,05±0,22	2,14±0,02																	
2,26±0,03 ³	2,26±0,03 ³	0,04±0,02 ³	79,58±0,01	28,09±0,04	1,57±0,01	1,16±0,09	0,49±0,26 ¹	1,65±0,25 ¹																	
2,36±0,08 ³	2,36±0,08 ³	0,04±0,04 ³	82,65±0,05	27,54±0,01	1,60±0,03	1,45±0,07	0,99±0,22 ¹	2,08±0,21 ¹																	
2,27±0,02 ³	2,27±0,02 ³	0,05±0,02 ³	78,64±0,04	28,94±0,03	1,55±0,01	1,15±0,06	0,48±0,24 ¹	1,63±0,21 ¹																	
2,32±0,01	2,32±0,01	0,06±0,02	83,78±0,01	31,16±0,01	1,65±0,07	1,61±0,02	1,40±0,02	3,03±0,12																	
2,20±0,01 ²	2,20±0,01 ²	0,03±0,01 ²	82,78±0,03	31,15±0,02	1,62±0,04	1,21±0,12 ¹	0,58±0,31	1,79±0,35 ²																	
2,31±0,21 ²	2,31±0,21 ²	0,05±0,01 ²	83,77±0,03 ³	31,14±0,01	1,66±0,04	1,59±0,12	1,37±0,21	2,78±0,32 ²																	
2,22±0,22 ³	2,22±0,22 ³	0,04±0,01 ³	82,64±0,02	31,23±0,01	1,63±0,02	1,22±0,12	0,58±0,23 ¹	1,80±0,32 ¹																	

Qeyd: I qrup–kontrol, II qrup-yoluxmuş cücələr, III qrup-yoluxdurulub kəklikotu ilə müalicə edilən cücələr, IV qrup -yoluxdurulub acı bibər ilə müalicə edilən cücələr. 1-P<0,05; 2-P<0,01; 3-P<0,001

Müəyyən edilmişdir ki, acı bibər (*Capsicum annuum*) assosiativ invaziyalar zamanı bildirçinlərin qanının morfoloji və biokimyəvi göstəricilərinin dəyişməsinin qarşısını ala bilmir. Ümumi zülal, albuminin və qlobulinlərin miqdarında kontrolla müqayisədə azalma müşahidə olunur. Ümumi zülal və qlobulinlərin miqdarı invaziyanın 14-cü günü normaya qayıtmasa da, albuminlərin miqdarı normaya qayıdır. Leykositlərin sayında kontrola nisbətən statistik dürüst artım invaziyanın 4-cü və 7-ci günləri baş verir və $31,92 \times 10/L^9$, $21,00 \times 10/L^9$ təşkil edir. Hemoqlobinin miqdarında statistik dürüst azalma da invaziyanın 4-cü və 7-ci günləri baş verir (cədvəl 1).

İnvaziyanın bu günlərin parazitinin şizozoniya dövrünə təsadüf edir. Məhz invaziyanın bu günləri cücələr arasında bağırsağın tamlığının pozulması nəticəsində qan itirmə hallarının baş verməsi hemoqlobinin miqdarının azalmasına səbəb olur. Qanda koksidiyozun təsirindən tədqiq edilən fermentlərin aktivliyi azalır. ALT, AST -nın aktivliyi invaziyanın sonuna kimi normaya qayıtmır.

Helmintlər ilə koksidilərin assosiativ invaziyaları bildirçinlərin nazik bağırsağında qələvi fosfatazanın aktivliyinin kəskin azalmasına səbəb olur. İnvaziyanın bütün günləri fermentin aktivliyində azalma müşahidə olunur. Bu zaman cücələrin nazik bağırsağında qələvi fosfatazanın aktivliyinin azalması invaziyanın 4,7 və 10-cu günlərinə müvafiq olaraq 1,08 ($P<0,001$), 1,04 ($P<0,001$) və 0,51 ($P<0,01$) mmol/L təşkil edir. Lakin, invaziyanın 10-cu günü qələvi fosfatazanın aktivliyində müşahidə edilən azalma statistik dürüst deyil. Kəkləkotu ilə müalicə olunan cücələrin (3-cü qrup) nazik bağırsağında qələvi fosfatazanın aktivliyi invaziyanın 7 və 10-cü günləri azalır və 14-cü gün normaya qayıdır (cədvəl 2).

Cədvəl 2

Bildirçinlərin nazik bağırsağında qələvi fosfatazanın aktivliyi (mmol/L, $M \pm Sd$, $n=5$)

Qrup	İnvaziyanın günləri			
	4	7	10	14
I	3, 32 $\pm$ 0,21	3,39 $\pm$ 0,01	3,29 $\pm$ 0,02	2,86 $\pm$ 0,01
II	2,24 $\pm$ 0,02 ³	2,35 $\pm$ 0,02 ³	2,78 $\pm$ 0,04 ²	2,84 $\pm$ 0,01
III	3,30 $\pm$ 0,02 ¹	3,06 $\pm$ 0,01 ²	3,01 $\pm$ 0,04 ²	2,82 $\pm$ 0,01
IV	2.24 $\pm$ 0,21 ¹	2,35 $\pm$ 0,01 ³	2,77 $\pm$ 0,03 ³	2,86 $\pm$ 0,02

Qeyd: I qrup – kontrol, II qrup -yoluxmuş cücələr, III qrup - yoluxdurulub *T.serpyllum* ilə müalicə edilən cücələr, IV qrup -yoluxdurulub *C. annuum* ilə müalicə edilən cücələr.

1- $P<0,05$; 2- $P<0,01$; 3- $P<0,001$

Acı bibər (*Capsicum annuum*) ilə müalicə olunan cücələrdə (3-cü qrup) nazik bağırsağında qələvi fosfatazanın aktivliyi invaziyanın 7 və 10-cu günləri azalır və 14-cü gün normaya qaydır (cədvəl 2).

Nəticə:

1. Müəyyən edilmişdir ki, tərkibində alkaloidlər olan acı bibər (*Capsicum annuum*) antieimerioz təsirə malik deyil.

2. Tərkibində efir yağları olan kəlikotunun (*Thymus serpyllum*) antieimerioz təsirə malik olduğu müəyyən edilmişdir.

3. Eimerioz, helmintoz və hemosporidiaz zamanı bildirçin cücələrinin qanında leykositlərin miqdarı artır, eritrositlərin və hemoqlobinin miqdarı azalır. Kəklikotu ilə müalicə qanın qeyd edilən göstəricilərinin norma səviyyəsinə qayıtmasını təmin edir.

Ədəbiyyat

1. Болотников И.А. Соловьев Ю.В. Гематология птиц. Л.:Наука, 1980.114 с.
2. Колб В.Г., Камышников В.С. Клиническая биохимия. Минск, Беларусь, 1976, с.5-112.
3. Кочетов Г.А. Практическое руководство по энзимологии. М. Высшая школа, 1980, с. 224-225.
4. Майер Г. Диск-электрофорез. М., Мир, 1971, с.159-158.
5. Abbas R.Z., Iqbal Z., Khan A., Sindhu Z.U.D, et al. Options for integrated strategies for the control of avian coccidiosis // Int. J. Agric. Biol., 2012, v.14, p.1014–1020.
6. Adamu M, Chaiwat B. Protective Effects of Moringa stenopetala leaf supplemented Diets on Eimeria tenella Infected Broiler Chickens in Debre Zeit, Central, Ethiopia //Kasetsart J. Nat. Sci., 2013, v.47, p.398-406.
7. Ali Asghar Saki, Reza Nasser Harcini, Enayat Rahmatnejad, Jalal Salary. Herbal additives and organic acids as antibiotic alternatives in broiler chickens diet for organic production // African Journal of Biotechnology, 2012, v.11, №8, p. 2139-2145.
8. Ashayerizadeh A., Dabiri N., Mirzadeh K.H., Ghorbani M.R. Effect of dietary supplementation of probiotic and prebiotic on growth indices and serum biochemical parameters of broiler chickens // Journal of Cell and Animal Biology, 2011, v.5, №8, p.152-156.
9. Dalloul R.A., Lillehoj H.S. Recent advances in immunomodulation and vaccination strategies against coccidiosis. Avian Dis. 2005.49: p.1-8.
10. Dalloul R.A., Lillehoj H.S., Lee J.S., Lee S.H., Chung K.S. Immunopotentiating effect of a Fomitella fraxinea-derived lectin on chicken immunity and resistance to coccidiosis. Poult. Sci. 2006. 85:446-451.
11. Davis B. J. Disc electrophoresis. Methods and application to human serum proreïn // Ann. N. Y. Acad. Sci., 1964, v.121, №1, p.404-421.

12. Elijah I.O., Ruth T.S. The Effect of Probiotic and Prebiotic Feed Supplementa-tion on Chicken Health and Gut Microflora: A Review // International Journal of Animal and Veterinary Advances, 2012, v.4, №2, p.135-143.
13. Khaled Mostafazadeh, Habib Aghdam Shahryar, Jalal Shayegh. Influence of *Satureja sahandica* Bornm extract on darkens liver, lowers blood cholesterol, proportional liver and abdominal fat weight in broiler chickens // European Journal of Experimental Biology, 2012, v.2, № 1, p.283-287.
14. Khan R.U., Naz S., Nikousefat Z., Tufarelli V., et al. Potential applications of ginger (*Zingiber officinale*) in poultry diets // World's Poultry Science Journal, 2012, v. 68, p. 245-252.
15. Ogbe A. O., Ombugadu S. B., Dan-Azumi O. A., F. Ayuba. Oral Administra-tion of Aqueous Extract from Moringa oleifera Seed, Gum Arabic and Wild Mushroom (*Ganoderma* sp): Effect on Growth Performance of Broiler Chickens in Comparison with Antibiotic // International Journal of Medicinal Plant and Alternative Medicine, 2013, v. 1, №2, p. 030-038.
16. Stallbaumer, M., Daisy K.J.. The effect of monensin, narasin, salinomycin and nicarbazin on field strains of chicken coccidia // Avian Pat hoi., 1988, v.17, p.793-801.
17. Vieira S.L., Oyarzabal O.A., Freitas D.M., Berres J.E. et al. Performance of Broilers Fed Diets Supplemented with Sanguinarine-Like Alkaloids and Organic Acids // J. Appl. Poult. Res., 2008, v.17, p.128-133.
18. Zhang SH., Gerhard G. S. Heme activates artemisinin more efficiently than hemin, inorganic iron, or hemoglobin, Bioorganic & Medicinal Chemistry, 2008, 16, 7853–7861.
19. Zhang, G.F., Yang, Z.B., Wang, Y., Yang, W.R., Jiang, S.Z. and Gai, G.S. Effects of ginger root (*Zingiber officinale*) processed to different particle sizes on growth performance, antioxidant status, and serum metabolites of broiler chickens. Poultry Science. 2009. 88:2159-2166.
20. Zhao, X., Yang, Z.B., Yang, W.R., Wang, Y., Jiang, S.Z. and Zhang, G.G. Effects of ginger root (*Zingiber officinale*) on laying performance and antioxidant status of laying hens and on dietary oxidation stability. Poultry Science. 2011. 90: 1720-1727.

**Влияние экстрактов чабреца (*Thymus serpyllum*) и горького
перца (*Capsicum annuum*) на некоторые биохимические
показатели крови перепелов при ассоциативной инвазии птиц**

При лечении ассоциативной инвазии перепелов, содержащим эфирные масла чабрецом (*Thymus serpyllum*) и содержащим алкалоиды горьким перцем (*Capsicum annuum*) выявлено, что 0,05% экстракт чабреца, приготовленный путем сушки сырой массы его вегетативных и генеративных органов, обладает антиэймериозным действием. Экстракт чабреца (0,05%)

при ассоциативной инвазии перепелов (эймерия + гельминт + гемоспоридии) способствует возвращению к норме количества лейкоцитов, эритроцитов и гемоглобина в крови птиц.

Effects of Thyme (*Thymus Serpyllum*) and Chilli Pepper (*Capsicum Annuum*) the Extracts on Some Biochemical Parameters of Quail Blood During Mixed Infection of Birds

In the treatment of mixed invasion of quails, containing essential oils of thyme (*Thymus serpyllum*) and containing alkaloids of chilli pepper (*Capsicum annuum*) was found that 0.05% of thyme extract, prepared by drying the moist mass of vegetative and generative organs, has effects against eimeria. Extract of thyme (0.05%) during associative invasion of quails (eimeria + helminth + hemosporidia) promotes the return to the norm of the number of leukocytes, erythrocytes and hemoglobin in the blood of birds.